

KOKKUVÕTE.

KONGRESSI ETTEKANDED JA PROTOKOLLID.

Tartus 29. ja 30. novembril 1936. a. korraldatud teisest Balti riikide vahelisest vaimse koostöö kongressist võtsid osa rahvuslike komisjonide delegaatidena: Soome poolt Helsingi ülikooli professor A. Långfors; Läti poolt Riia ülikooli professorid L. Adamovičs, E. Blese, B. Vipers; Leedu poolt Vytautas Suure Ülikooli professorid Kaunases I. Jonynas ja T. Ivanauskas ja Leedu välisministeeriumi osakonna direktor A. Trimakas, Rootsi poolt Haridusministeeriumi riigisekretär B. Knös ja Stokholmi kuningliku raamatukogu juhataja I. Collijn. Eesti poolt esines Rahvuslik Vaimse Koostöö Komisjon peaaegu terves koosseisus ja nimelt: ülikooli rektor J. Köpp, haridusministri abi V. Päts, professorid J. Mark, A. Piip, L. Puusepp, A. Saareste, K. Schlossmann, G. Suits, P. Tarvel, dir. F. Linnus, dir. F. Puksoo, F. Tuglas, H. Kompus, J. Semper.

Kongressi juhatuse moodustasid: juhataja J. Köpp, juhataja abid: L. Adamovičs, I. Jonynas, B. Knös ja A. Långfors; peasekretäriks oli F. Puksoo, sekretäriks A. Aspel.

Esimesel ametlikul istungil 29. XI k. 16 avab kongressi Eesti Rahvusliku Vaimse Koostöö Komisjoni esimees rektor J. Köpp, mille järele haridusministri abi V. Päts, Haridusministeeriumi nimel tervitades kongressi, toonitab vaimse koostöö tähtsust ja aktuaalsust Balti riikide vahel, eriti praegusel suurriikide poliitilise kõrgpinge ajajärgul ning soovib kongressile edu. Kongressi juhatajaks valitakse J. Köpp ning juhataja abideks teiste maade delegatsioonide juhid.

Selle järele asuti esimese päevakorrapunkti: R a h v u s - l i k k u d e k o m i s j o n i d e t e g e v u s j u u r d e. Selgub,

et komisjonide peamiseks ülesandeks on kujunenud — olla vahendajaks mitmekesistele rahvusvahelistele ning rahvuslikkudele organiatsioonidele ning kohapealsetele teaduslikkudele asutistele ja ettevõtetetele. Eriline kontakt on olnud Rahvusvahelise Vaimse Koostöö Instituudiga. Kõik komisjonid on tähelepanu juhtinud ka kooliraamatute revisjonile ning on püüdnud selgitada oma kodumaal vaimse koostöö ideed ning selle tähtsust. Eesti Rahvusliku Vaimse Koostöö Komisjonist andis aru rektor J. Köpp. Selle koosseisu kuuluvad ülikooli nõukogu poolt valitud professorid ning ülikooli raamatukogu juhataja ja 1931 a-st peale ka tähtsamate kultuuriliste institutsioonide esindajad. Komisjoni esimeheks on kogu aeg olnud ülikooli rektor. Komisjon on hankinud teateid Eesti kohta välismaa teaduslikkudele asutistele koos Haridusministeeriumiga, on võtnud osa ankeedist kooliraadio, avalikkude raamatukogude kohta, on muretsenud bibliograafilisi andmeid mitmekesiste väljaannete jaoks. Rahvakunsti alal teotseb eriline rahvuslik komisjon kui ka alamkomisjon museograafia, arheoloogia ja kunstiajaloo alal dir. F. Linnuse juhtimisel, peale nende veel alamkomisjon kooliraamatute revisjoni alal prof. P. Tarvel'i ja muusika alamkomisjon konservatooriumi direktori J. Aavik'u juhtimisel. Komisjon on üles võtnud rahvusvahelise keele küsimuse eriti Balti riikide ulatuses ning on üksikasjaliselt käsitelnud eesti akadeemia ellukutsumise küsimust.

Prof. A. Piibu referaadi: R a h v u s v a h e l i s e v a i m - s e k o o s t ö ö k o m i s j o n i t e g e v u s n i n g 2. r a h - v u s l i k k u d e v a i m s e k o o s t ö ö k o m i s j o n i d e k o n g r e s s j ä r e l e o t s u s t a t i p a l u d a v a l i t s u s e l t h ö l b u s t u s i õ p e t l i k k u d e f i l m i d e s i s s e t o o m i s e k s j a n e n d e l e v i t a m i s e k s k u i k a r a a d i o k a s u s t a m i s e v ö i m a l d a m i s t r a h u p r o p a g a n d a o t s t a r - b e l . S e d a o n s o o d u s t a n u d j u b a m i t m e d R a h v a s t e l i i t u k u u l u - v a d r i i g i d n i n g o n ü h i n e n u d k a v a s t a v a k o n v e n t s i o o n i g a . T e i - s e s o s a s k o n s t a t e e r i s k o n g r e s s k ö i g i o s a v ö t v a t e r a h v u s l i k - k u d e k o m i s j o n i d e k a v a t s u s t o s a v ö t t a P a r i i s i s 15. j u u l i s t 15. a u g u s t i n i 1937. a. k o r r a l d a t a v a s t ü l d k o n g r e s s i s t j a s e l l e k s p a l u d a o m a m a a v a l i t s u s e l t a i n e l i s t t o e t u s t . B a l t i k o m i s j o -

nid võtavad sellest osa küll individuaalselt, kuid töötavad lähemas kontaktis üksteisega kui regionaalne ühik. Ka peeti soovitavaks kongressile koostööle kaasa tõmmata Norra ja Taani komisjone. Kongress korraldatakse seoses ülemaailmalise kunsti- ja tehnikanäitusega ning selle kavas on: 1) vaimse koostöö organisatsioonide tegevuse küsimused pedagoogika, kino ja raadio alal, raamatukogud ja arhiivid, kirjanduse ja kunsti komitee, rahvusvahelise muuseumide-büroo ettevõtted ja taotlused, 2) rahvuslike komisjonide tegevus: nende koosseis, nende osatähtsus oma maa vaimse elu vahendamisel ning komisjonide omavahelised suhted, 3) vaimse koostöö organisatsiooni publikatsioonide levitamine.

Viimasena kõneles esimesel kongressi töökoosolekul prof. A. Saareste: Balti riikide vahelise läbikäimise keele valikust. Referent leidis, et väljudes kultuurilisest, ajaloolisest ja poliitilisest seisukorrast ning silmas pidades rahvusvahelisi kultuurilisi nõudeid kui ka laiaulatuselist kokkupuutumist mitmete kultuuridega, ei saa läbikäimiskeelena kõne alla tulla praegu tarvitusel olevad Balti riikide kahe suure naabri: vene ja saksa keel, mis pole ka Rahvasteliidu asjaajamis-keelteks. Kõige enam vastavad ülesseatud nõudeile prantsuse ja inglise keel, mis on Balti riikide ülikoolides ka võrdselt esindatud. Teravat vahet ühe või teise paremuse ja otstarbekohasuse juures ei saa teha: prantsuse keel on laialdasemalt tarvitusel intellektuaalseil aladel, inglise keel aga valitseb praktilistel aladel. Referendi arvates võiks Balti riikide ülikoolide vaheliseks läbikäimis-keeleks olla prantsuse keel, kuna praktilistel aladel, kaubanduslikuks läbikäimiseks kasustatakse inglise keelt. Selles küsimuses võeti vastu järgmine resolutsioon: kongress, arvestades eriti, et vaimse koostöö rahvuslikud komisjonid on Rahvasteliiduga lähedas kokkupuutumises, soovitab osavõtvate maade vaimse läbikäimise keeleks võtta prantsuse ja inglise keele, mis on ka Rahvasteliidu ametlikeks keelteks.

30. XI k. 10 jätkus kongress, mida juhatavad A. Långfors (Soome) ja L. Adamovičs (Läti). Sel päeval esines esime-

se ettekandega prof. L. Puusepp teemal: Balti riikide ülikoolide ja kõrgemate õppeasutiste koostöö. Referent seadis üles põhialused, milliste seisukohtadega ka ühineti, et 1) tuleks ühtlustada kõigi Balti riikide teaduslikku ja kasvatuslikku tegevust, koordineerides õppekavasid erimaade õppeasutiste teaduskondades, et tasandada praegust liiga suurt erinevust. Selleks peaks organiseeritama iga 2 aasta järele Balti riikide kõrgemate õppeasutiste teaduskondade vahelisi koosolekuid igas ülikoolilinnas järjemoöda, et hõlbustada vastastikust tutvumist ja kooskõlastada vastavate teadusalade töökavasid ning meetodeid. 2) Tuleks järjekindlalt iga aasta teostada õppejõudude vahetust. 3) Tuleks nooremaile teadlastele kliinikuis ja laboratoriumides igal maal ellu kutsuda liikuvad palgalised assistentide õppekohad, mis täidetakse vastastikusel alusel. 4) Et üksikud ülikooli ja teiste õppeasutiste instituutide, nagu kliinikute, laboratoriumide jne. sisseseaded nõuavad suuri kulusid, siis võiks piirduda igalt erialalt ühe ühise instituudi ellukutsumisega kogu Balti riikides. Sel teel kujuneks see iseendast palju täielikumaks ning oleks kasustatav kõigi Balti riikide õpetlasile. 5) Tuleks organiseerida väärtuslikumate teaduslike ja pedagoogiliste õppeabinõude vahetamist. 6) Peaks hõlbustatama teadlastele juurdepääsu kõigisse instituutidesse. 7) Tuleks ühtlustada ülikoolide diplomide, et sel teel soodustada üliõpilastele üleminekut ühest ülikoolist teise maa õppeasutisse ja vastastikku tunnustada nende õppeasutiste juures sooritatud töid.

Kooliraamatute kontrolli üle refereerisid prof. L. Adamovičs (Läti), prof. I. Jonynas (Leedu), prof. A. Långfors (Soome) ja prof. P. Tarvel (Eesti). See küsimus tekitas elavaid mõttevahetusi. Otsustati esitada Eesti, Läti ja Leedu välisministritele ajaloo- ja geograafia-õpperaamatute kontrolli asjus kava, mis on koostatud Rahvasteliidu projekti alusel. Peeti soovitavaks elustada Balti maade vahel kooliraamatute vahetust, milleks vastavad võimud määraksid krediite, ja teostada üksikuid maid puudutavais osis nende kontrolli sel teel, et iga maa vastav asutis tõlgiks omist kooli-

raamatulist need osad, mis puudutavad teist maad, mõnda levinumasse keelde ja et iga maa poolt redigeeritaks omamaa ajaloo käsitletu, mis võiks aluseks saada teiste maade ajaloo käsiraamatule. Samad põhimõtted otsustatakse rakendada ka geograafia-õpperaamatute suhtes.

Teiste kultuurasutiste koostöö alal, mille üle refereeris Eesti Rahva Muuseumi direktor F. Linnus, tekkisid elavad läbirääkimised resolutsiooni kohta, mis vastu võeti I kongressil Kaunases 1935. a., ja nimelt, et tähtsamaid ja teaduslikult väärtuslikumaid teoseid sundeksemplaridena paigutataks tasuta teiste maade suuremaisse uurimiskeskustesse. Kahjuks takistab selle teostamist mõne riigi vähene sundeksemplaride arv, sest Rootsis nõutakse ainult 4 ja Soomes 5 eksemplari, kuna küll Eestis, Lätis ja Leedus küünib sundeksemplaride arv 10-ni ja isegi veel suurema arvuni. Kuigi võib oletada kirjastajate vastuseisu tasuta nõutavate eksemplaride arvu tõstmisel, peaksid vastavad võimud siiski selle teostamisele asuma.

Mis puutub vahetusele kuuluvate teoste valikusse, siis tulevad siin esmajoones arvesse tähtsamad originaalväljaanded igalt maalt. Vaimse koostöö alamkomisjonid või rahvusraamatukogude direktorid vastutaksid vahetuseks saadetavate teoste valiku ning nende kohaletoometamise eest. Juba ongi Leedus ja Eestis tegevuses erilised komisjonid, kes koostavad avalikkudele raamatukogudele soovitatavate raamatute nimestikke.

Praegu kehtiv publikatsioonide vahetus teaduslike asutiste ning raamatukogude vahel peaks tulevikus seatama veelgi laiemale alusele. Ka peaks võimaluse järele hõlbustatama piltide, päevapiltide, dokumentide, kunstiesemete ning bibliograafilise andmestiku vahetamist.

Viimane ettekanne Tartu Ülikooli Raamatukogu juhataja F. Puksoo'lt bibliograafiliste ettevõtete koordineerimise alalt käsitles Balti riikides ilmuvate paremate raamatute ühisenimestiku koostamise vajadust, sundeksemplaride 1—2 eksemplari trükkimist puhtal kaltsupaberil ning originaaltiitlite juurdelisamist rahvusbibliograa-

fiais tõlketeoseile. Esimese küsimuse puhul peeti soovitavaks lisana avaldada rahvusbibliograafiais tähtsamate teisel maal ilmunud teoste tiitlid ja resümeed inglise või prantsuse keeles. Selliseid resümeid koostaksid rahvuslikud komisjonid. Otsustati küsimus üksikasjalisemalt läbi töötada ning esitada tulemused materjalina järgmisele kongressile. Linasele paberile trükitava eksemplari asjus arvasid ühed, et mõnes riigis leiaks selle nõudmine kirjastajate poolt tugevat vastuseisu, pealegi olevat selle teostamine raskendatud praegu väga erinevate kaustade tõttu. Teiselt poolt tähendati, et see asjaolu hõlbustaks isegi raamatukausta standardiseerimist. On märkimisväärne, et Tartu Ülikool praegu juba trükitab 10 eksemplari oma „Acta’sid“ kaltsupaberil, mida jaotab tähtsamate rahvusraamatukogude vahel.

Eelnevaile läbirääkimistele andis teatava kokkuvõtte Leedu esindaja A. Trimakas’e ettepanek lepingu vajadusest teaduslike ja kunstiliste küsimuste alal Balti riikide vahel. Muuseas juhiti siin tähelepanu professorite ja assistentide vahetusele ning lektoraatide ellukutsumisele ülikooles, mispuhul teine huviosaline riik kannaks kulud; ka puudutatakse üliõpilaste vahetust tingimustel, et neile garanteeritaks õppimise ajal ning eksameil samad eesõigused, mis on kehtivad kohalikel üliõpilasil nii semestri jooksul kui ka suvekursustel. On rõhutatud igasuguste kergenduste võimaldamist üliõpilastele ja õpilastele reisudel ning ekskursioonidel õppejõudude juhatusel tutvunemise otstarbel teise maa oludega ning neile osavõtu soodustamist kontsertidel, kunstinäitustel ning spordipäevadel. Selle lepinguga ühinevad riikide kodanikud omavad õigust teise maa ülikooli sisseastumiseks, seal eksamite sooritamiseks kui ka doktorikraadi omandamiseks.

See konventsioonikava otsustatakse esitada riigivalitsustele teatava raamistikuna rahvuslike komisjonide koostöök, seda enam, et see Leedu Valitsuse poolt juba on põhimõtteliselt heaks kiidetud.

Lõppkõs olek peeti 30. XI k. 17 J. Kõpp’u juhatusel. Seal võeti vastu kõik eelmiste referaatide resolutsioo-

nid resolutsioonidekomisjoni poolt esitatud kujul. Selle järel saadetakse prof. A. Piibu ettepanekul tervitustelegramm hr. Riigivanemale. Kongressi lõppsõnad ütleb rektor J. Kõpp, tänades delegaate osavõtu eest. Viimaste nimel vastab I. Jonynas, konstateerides kongressi eriti head kordaminekut Tartus.

Järgmine kongress otsustatakse pidada Helsingis 1937. a. sügisel.

Kongress lõppes k. 18.